

válečných? Chci tím dáti jen paralelu ku srovnání poměrů, jež vytvořily se u nás po převratu. Před vydáním nařízení o revisním odboru nebyly konány žádné porady s odbornými organisacemi interesentů a v parlamentu samotném nestal se žádný podnět, aby uvedené krajně inkvisiční nařízení bylo změněno a přizpůsobeno zásadám moderního správního řízení. U mimořádné dávky z majetku byla snad odůvodněna opatření, skutečně mimořádná, vymykající se ze zásad pravidelného řízení, avšak sotva lze stejný důvod nalézt i pro přímé daně vůbec, kde platné předpisy podávají dosti prostředků pro správné zjištění základu daňového. Ani když jednáno bylo o novém zákonu o přímých daních, nebylo prolomeno mlčení odborných organisací interesentů a parlamentu samotného, ač šlo přece o tak hluboký zásah do osobní a majetkové sféry obyvatelstva. Mohu si to vysvětliti jen v souvislosti s nešťastným systémem vázaných listin, který zeslabil i zde vědomí zodpovědnosti oproti voličstvu a obavy před důsledky porušení této. — Poukázal jsem ostatně již ve článku „Některé závady naší berní legislativy“ uveřejněném v čísle 7/1931, jak přezírá se v našem parlamentu až lehkomyslně nezbytnost úpravy základních otázek daňových již zákonem samotným a jak nebezpečnou jest cesta zmocňování moci výkonné k vydávání předpisů upravujících daňové řízení.

Jsem jistě dalek toho, abych propagoval odstraňování neb zeslabování skutečně účelných prostředků k zamezení a potírání defraudací daňových. Jde mi však o to, aby nebyly voleny prostředky takové, jež umožňují zneužívání, jež jsou v rozporu s předpisy těch zásad, které v zájmu ochrany poplatnictva zákony berní vytýkají a jež jsou v základní kontradikci ku zásadám moderního řízení správního a uskutečňují zásady jednostranné inkvisice.

Bylo by si přáti, aby odborné organisace i parlament, jimž oběma přísluší péče o spravedlivé zájmy poplatnictva, přizpůsobily se zásadám doby dřívější. Racionelní revise a úprava předpisů o revisním odboru, jež vyhovovala by účelu zamezení nezákonná porušování berní výsosti státu a z druhé strany vyhovovala by také zásadám moderního řízení správního, opravdu by se doporučovala!

DR. ARNOŠT CHMELAR.

STÁTNÍ ZAMĚSTNANCI A NAŠE DEMOKRACIE.

I.

(Co bylo před demokracií.)

Věřejnému zaměstnanectvu, jak známe dnes ten pojem, předchází staletý historický vývoj. Státní život projevuje se v našich zemích téměř všude prvotně ve formě patri moniální: silný jedinec se zmocňuje určitého území i s obyvatelstvem, utvrzuje v něm a nad nimi svou moc a zakládá panující rod; na stát hledí se při tom jako na soukromé vlastnictví, které přechází z rukou držitele na dítě (dědická posloupnost) nebo na nejstaršího člena rodu (zásada stařešinství) jako rodinný statek. Poněvadž úkoly takového státního celku jsou minimální (ponejvíce obrana území, konání spravedlnosti) není k jich obstarávání potřebí mnoha lidí; pokud na ně nestačí sám panovník, vypomáhá si členy své družiny, jež buď vydržuje při dvoře nebo jimž k udržení existence daruje

statky. Těto ryzí substituci osoby panovníkovy dostává se v době lenního a manuského zřízení prohloubení a jakoby etického posvěcení: za slib věrnosti a poslušnosti připovídá se ochrana, přiděluje se pak podmíněčně zprvu statek, později též úřady a vůbec veřejná práva, což všecko je dokonce předmětem dědictví. Služba státu hodnotí se — to dnes ani dobře nechápe — nikoli jako povinnost vyžadující oběti, nýbrž jako výhoda (léno, beneficium). Určitou legitimaci k projevům státní moci poskytuje v těchto dobách též pozemkové vlastnictví (pozemková výsost).

Mnozíci se průlomem do ústřední státní správy (dědičnost nejvyšších úřadů, mnoho exempcí a p.) vedou ke vzniku zemské výsosti (Landesherrlichkeit), která je vlastní mateří placeného státního zaměstnanectva. Vývoj je ovšem pomalý. Dualismus úřadů stavovských a dvorských (zemských) znenáhla ustupuje systému zeměpanských úřadů. Obyvatelstvo se množí, kultura vzrůstá a správní vztahy se komplikují; nevystačuje se už s vasaly a ministeriály; opouští se zásada, že úřad může zastávat jen šlechtic, a přibírají se lidé schopnosti a vzděláním lépe vyzbrojeni pro úkoly, o které jde. Poněvadž nemají existence, nutno jim za služby platiti; vzniká nové životní povolání. Stejným asi tempem, jak roste počet takových zaměstnanců, zakotvuje pro ně zvláštní úřednické právo. Poměrně dosti dlouho se vystačuje s formou služebního poměru, jenž se neodlišuje ani tolik svým charakterem (soukromoprávním) od pracovního soukromého práva, jako spíše svým obsahem (úředník nesmí býti libovolně propuštěn). Vývoj postupuje ještě dále. Kdežto doposud byl úředník ve služebním poměru přímo k osobě panovníkově, ocitá se nyní ve služebním poměru ke státu. Korunu této proměně vtiskuje veřejnoprávní charakter služebního poměru, jež razí počátek XIX. století.

Konstituční monarchie přináší rozpolcení státní moci na moc zákonodárnou a výkonnou, k níž se přidružuje moc soudcovská. Bylo-li státní zaměstnanectvo velmi významným nástrojem moci výkonné už za absolutismu, konstituční monarchie toto jeho postavení znamenitě posiluje a nad to zajišťuje pozitivním předpisem (dodává mu státoprávního posvěcení podle Köttgena). Osudy konstitučního státu jsou výslednicí zápolení čtyř politických faktorů: parlament, vláda, monarcha a státní zaměstnanectvo. Rozložení sil v parlamentě je odrazem politických stran a proudů v národě; postupem času nabývá docela vrchu politická strana. Vláda odpovídá parlamentu, jsouc povinna odstoupiti na projev nedůvěry, a potřebuje v něm majority pro zákonodárná opatření; je tedy v závislosti na parlamentě, není-li jeho produktem. Stylisujeme-li věci, je v celku parlament a vláda výrazem vůle národa, jeho politického úsilí, zápasu i zmatku, projevem dynamického živlu ve státě. Na druhé straně hlavními představiteli moci výkonné jsou monarcha a státní zaměstnanectvo. Postavení monarchovo je zcela výjimečné a vznešené. Pokládá sebe sama za primární zdroj státní moci, za ředitele osudů státu „z Boží milosti“; jeho osoba je posvátná a nedotknutelná. Státní zaměstnanci jsou k němu v přímém osobním vztahu. Přísahají mu věrnost a poslušnost (potom teprve poslušnost zákonům), vidí a ctí v něm prvního úředníka státu, nejvyššího představeného a konec konců také nejmocnějšího ochránce. Poněkud zvláštní postavení zaujímá armáda a soudcové; u prvních je osobní vztah k panovníkovi ještě tužší (nejvyšší velitel armády), u druhých o něco volnější (jsou nezávislí, rozsudky však vynášejí jménem panovníka), ale obraz tím není v celku porušován. Monarcha a státní zaměstnanectvo tvoří homogenní celek jak po stránce hierarchické, tak po stránce ideové. Monarcha je nositelem dynastické tradice, pro niž vítězná hesla francouzské revoluce,

vytvořivší konstituční systém (pramenem moci ve státě je lid, svoboda, rovnost, bratrství a j.), jsou jenom vnucenými státoprávními kategoriemi, představitelem a ztělesněním především konservativních tendencí ve státě. Tuto ideologii vštěpuje monarcha i státnímu zaměstnanectvu, posiluje ji a horlivě živí. Nutno uznati, že se značným úspěchem, neboť úřednictvo pokládajíc sebe sama za vrchnostenské orgány státu, domnívá se býti ohroženo všemi těmi aspiracemi „lidu“ a jeho tribunů. Panovník a státní zaměstnanectvo jsou takto celkem naveskrze homogenním a výrazem statického (v tomto případě konservativního) živlu ve státě. Co se týká státního zaměstnanectva samotného, je ovládáno ideou služby panovníkovi a vidí stát jenom skrze něho. Jeho mentalita se vyznačuje znamenitou jednotou; je to zvláštní ovzduší loyality k panovnickému rodu, konservativního životního názoru, poctivé služby, smyslu pro pocty a vyznamenání, úřednické cti a občanské solidnosti. Máme před sebou obraz určitého stavu, nikoli povolání. Je pravda, že byly výjimky, že živly s hlediska legitimní ideologie rozkladné vnikaly zejména před válkou ve větší a větší míře do zaměstnaneckého kádru, ale celkem vzato tvoří státní zaměstnanectvo celek podivuhodně jednolitý. Právě tyto okolnosti z něho činí mocný nástroj politiky určitého druhu (dynasticko-konservativní), jenž funguje většinou automaticky, zhusta však je uváděn v činnost také záměrně. Po této stránce se nedejme másti, že v ústavě nebylo o něm takřka zmínky.

II.

(Proměny v naší demokracii.)

Přirozený vývoj zpřetrhává revoluce 28. října 1918. Konstituční monarchie se pro naše země proměňuje v parlamentární republiku (demokracii). Jaké to má důsledky po stránce rozložení politického vlivu?

Postavení parlamentu (Národního shromáždění) se v zásadě nezměnilo, soustřeďuje se v něm, stejně jako v konstituční monarchii, moc zákonodárná. Pronikavé změny nastaly na poli, kde se dříve stýkala vláda a panovník. President republiky nepřejímá funkci monarchovu, ústava mu přikazuje pouze určité úkony výkonné moci, přidělujíc mu spíše úkol representanta státu. Jinak je pánem výkonné moci vláda, což je změna zásadního významu. K těmto faktorům se přidružuje státní zaměstnanectvo, jehož poslání, jak se aspoň zdá na první pohled, zůstává stejné.

Stejnorodost a ucelenost výkonné moci, která byla jediným z hlavních pilířů monarchie, je těmito ústavními změnami rázem ztracena. Pyramidě služební hierarchie jakoby byl snesen vršek. Idea, jíž státní zaměstnanectvo sloužilo, se rozplynula. Nahrazuje něco pozici panovníkovu a nahrazuje ji dostatečným způsobem? Jaká nová idea má naplňovat státní zaměstnanectvo?

Funkce presidenta republiky nehodí se zřejmě pro dovršení služební hierarchie; presidentu vyhrazuje ústava toliko jmenování vysokoškolských profesorů vůbec, dále soudců, státních úředníků a důstojníků, počínajíc VI. hodnostní třídou (nyní 3. platovou stupnicí), což je ingerence dost nepatrná. V čele výkonné moci je vláda, která je produktem parlamentu ještě více než v době konstitucionalismu. Konstrukci, která by výstavbu zaměstnaneckého kádru chtěla dovršiti vládou, se stavějí v cestu nemalé potíže. Demokracie je vybudována na základě svrchovanosti lidu. Vůle lidu se reprezentuje roz-

tríštěně politickými stranami, které obsazují Národní shromáždění podle počtu hlasů získaných ve volbách. V lůně tohoto sboru rodí se normální vláda demokracie. Je docela možný stav, že v mezidobí dvou voleb vystřídá se několik vlád, které představují — podle kompromisu dosaženého mezi koaličními stranami — různě zabarvenou (někdy dosti pronikavě se odchylojící) vůli národa. Národní shromáždění a vláda je, stručně řečeno, doménou politických stran. To není žádné neštěstí, neboť v tomhle kvasu a zápolení se právě obnovují síly demokracie. Naopak, jiný stav věci, na př. úřednická vláda, může býti jenom přechodnou výjimkou, odůvodněnou zvláštními poměry. Tím nechceme nikterak přehlížeti nebezpečí t. zv. politického stranictví, jehož záhubnost záleží právě v tom, že vidí jenom politickou stranu a nikoli stát. Nemůžeme je vypustiti z okruhu našich úvah už z té příčiny, že politické stranictví, jak učí denní zkušenost, zapustilo hluboké kořeny i u nás a že jeho rozrušující účinky zasahují i oblast výkonné moci. Politické stranictví bude proto důležitým momentem v našich úvahách. — I když obraz je načrtnut příliš letmo, přesvědčuje nicméně, že k dovršení pyramidy, kterou máme na mysli, se nehodí ani vláda, poněvadž je to faktor příliš dynamický a proměnlivý.

Z toho vyplývá důležitý závěr: V naší demokracii nejsou státní zaměstnanci doplňujícím článkem žádného organismu a naopak jejich služební hierarchie nezakotvuje v žádném koncentračním činiteli. Státní zaměstnanectvo je odkázáno samo na sebe. Formální jednotnost výkonné moci je porušena. Jsme si při tom vědomi, že tento závěr se neopírá jenom o výklad platného právního řádu, ale také vydatnou měrou o analysu sociologickou. Je jasné, že závěr tak významný měl by míti své důsledky ve směru formální úpravy postavení státního zaměstnanectva ve státě.

Vývoj tradiční ideologie, oné svérázné mentality státního zaměstnanectva, kterou jsme konstatovali za monarchie, je násilně přeřat. Státní zaměstnanectvo ztrácí jednotnou orientaci už změnou ústavních základů státu a last not least tím, že poslání státu musí býti nyní pojímáno jinak. Jsou arci ještě vnější momenty, které vydatně spolupůsobí. Úpadek morálky a kázně, jenž zavládl po válce v občanstvu, infikuje veřejnou administrativu. Personální kádr se nepřejímá en bloc, nýbrž musí býti sestavován z dílčích kontingentů administrativ rozpadlé monarchie; rušivě působí rozdílnost tradice, nemožnost narychlo prozkoumati kvality přejímaných lidí, ale také zřejmě nevraživý postoj některých složek administrativy k novému státu a invase Maďarů na Slovensku; k tomu přistupuje okolnost, že vzhledem k potřebě rychlého vybudování veřejné správy doplňují se řady poněkud překotně. Pokládáme za jisté, že státnímu zaměstnanectvu by se podařilo rychleji přetaviti rozkladné prvky a ztmeliti různorodé složky, kdyby si dovedlo uvědomiti novou ideu, které má sloužiti. Řekli jsme, že za monarchie bylo prodchnuto službou panovníkovi, a že vidělo stát jen skrze něho. Tato idea musí nutně býti nahrazena jinou ideou. Také státní zaměstnanectvo v demokracii má zapotřebí hvězdy, která by vedla, plamene, který by rozehříval a posvěcoval jeho myšlení a konání. Jaká je tato nová idea?

Je jasné, že to nemůže byti služba jedné osobě. Může běžeti buď o službu státu, nebo o službu lidu, na němž spočívá demokracie. Povýšiti za ideu službu lidu či národu (Köttgen) nezdá se býti vhodné z důvodů konstruktivních. Nesmějí nás zlákat na špatnou cestu svody personifikace. Nemí-li pravým reprezentantem vůle lidu v demokracii parlament a vláda z něho vyšlá? A přece vycitujeme, že

úředník musí sloužiti něčemu jinému než těmto dvěma činitelům. Nezdá se míti pravdu ani ten, kdo se přimlouvá za ideu dokonalého plnění právních předpisů (Havelka, Veřejná správa, r. 1932, str. 185). Je to idea málo oživující, nedynamická, málo působící na cit. Jsou situace, kdy právní řád mlčí, poněvadž je v něm meze nebo rozhodnutí je ponecháno volné úvaze (na př. policejní opatření); dedukce maximy z celého právního řádu je velmi namahavá, nehledíc k tomu, že gros státního zaměstnanectva je k dedukci, vyžadující určitých duševních vloh, málo způsobilá; je také známé, že právní řád pokulhává za vývojem nazírání a rodícími se potřebami a že běží zhusta o činnost úřední, která má připraviti reformu právního řádu. Vyhovuje nejlépe, když za ideu přijmeme službu státnímu kolektivu. Je to, pravda, abstraktum, ale což nebývá ideál právě bez osobního substrátu? Zkušenost jednoho každého z nás potvrdí, že nebývá nespodné zjistiti v konkrétním případě zájem státu; svědomitý úředník k němu rekuruje nespočetněkrát. Má-li se vůdčí, korigující a povzbuzující funkce této ideje projevití plnou měrou, musí si státní zaměstnanci arci uvědomiti také smysl a poslání naší demokracie. O tom pak lze říci asi toto: Naše demokracie, kořeníc ve svrchovanosti národa (lidu), usiluje o stvoření nejlepších podmínek, za nichž by se mohl co nejdárněji vyvíjeti jak jednotlivce, tak národ, s tou zásadní tendencí, že při kolisi zájmů národa se zájmem jednotlivce nechává zájem národa vítěziti nad zájmem jednotlivce.

III.

(Konkrétní úkoly.)

Zdravý rozum napovídá, že tak radikální změna poměrů v demokracii by měla míti svou odezvu i v pozitivní úpravě služebního práva státních zaměstnanců. Musíme si posteskhnouti, že ačkoli běží o otázku eminentní politické důležitosti (státní zaměstnanci jsou vlastním nositelem výkonné moci), nevěnuje se u nás jejímu řešení téměř žádná pozornost (snad až na případ Havelkův). Jinde se problémem intensivně zabývají (v Německu na př. Köttgen, Gerber, Nawiaski a j.) a přece nutnost reforem vyplývá už ze skutečnosti, že jsme služební právo z monarchie převzali a ve směru zásadním nepodnikli nic většího. O jaké reformy by asi šlo? Chceme dáti odpověď, pokud to dovolují meze časopisecké úvahy. Půjde proto spíše o heslovité náznaky než o podrobný program. Necháme také stranou soudce a vojáky, které pokládáme za problém sám o sobě.

Demokracie potřebuje tedy kategorie zaměstnanců s určitým samostatným postavením, jež by bylo upevněno právním řádem, má však také životní zájem na tom, aby ideologie této skupiny odpovídala charakteru demokracie. Tento poslední moment nabádá k velké opatrnosti už při zakládání jádra skupiny. Není divu, že všechny demokracie, vznikající po světové válce, vylučovaly z převzetí osoby zřejmě antipodního světového názoru a nespolehlivé. I naše demokracie vykazuje normy tohoto druhu; celkem však možno říci, že jsme v prosívání nešli ani tak daleko jako na př. v Německu. Po založení kádru dá se věc sledovati jednak při přijímání do služeb a ustanovování, jednak ve směru možností eliminace živlu nezpůsobilého. O problémech s tím souvisících se však doporučuje uvažovati v celku, pod zorným úhlem poněkud rozšířeným.

Je existenční potřebou parlamentární demokracie, aby živel dynamický, představovaný parlamentem a vládou, a živel statický, představovaný státními zaměstnanci jako nejdůležitějšími obstarateli výkonné moci, byl vyrovnán. Avšak to vede k nutnosti, postavit právním řádem pevné hranice vlivu politické strany, jakožto politickému faktoru nesrovnatelně mocnějšímu, zejména pak škodlivé odrůdě tohoto vlivu, politickému stranictví. Jsme u nejobtížnějšího jádra řešení, které se obvykle vystihuje otázkou: Jak odpolitisovati veřejnou správu? Nelze si věci představovati tím způsobem, že by státním zaměstnancům byla dána dokonalá autonomie. Byrokracie potřebuje politického vůdce, ponechána sama sobě, se lehce zvrhá. Diskutovati však možno o jistých přehradách. Tak lze zajisté právem žádati, aby vedení personálních věcí se řídilo jen hledisky objektivními; toho se dá dosáhnouti z části tím, že norma upraví podrobně podmínky přijetí a ustanovení (u nás vykonal tu záslužné dílo platový zákon a vládní nařízení č. 132/1931), z části vědeckým zkoušením duševních i tělesných sil při přijímání (psychotechnické zkoušky), z části zjišťováním výkonnosti a způsobilosti pro povýšení objektivními metodami (reforma kvalifikačního řízení, zavedení povyšovacích zkoušek tam, kde lze z toho očekávati prospěch), v neposlední však míře i pečlivým výběrem osob, které mají prováděti personální politiku, při čemž se buď poskytnou mimořádné kautely, anebo se vytvoří instituce nestranná. U nás bylo hledáno řešení soustředěním věcí u vlády; toto řešení může vykázati značné úspěchy, jeho stíny záleží v tom, že je těžkopádné a že zatěžuje sbor příliš významný často dokonalými lapaliemi.

Co se týká účasti státních zaměstnanců v politickém životě, nelze přehlédnouti ustanovení § 117 ústavní listiny, že každý může v mezích zákona projevovati mínění a že výkon tohoto práva nesmí býti nikomu na újmu v jeho pracovním nebo zaměstnaneckém poměru, po případě předpis § 113 o právu shromažďovacím a spolkovém. Žádají zřejmě absurdnosti, kdož volají po dokonalé politické neutralisaci státního zaměstnance. Ba, jdou podle našeho úsudku, příliš daleko i ti, kdož se přimlouvají za odnětí pasivního volebního práva, anebo kdož, konstruujíce rozdíl mezi orgány politickými (parlament, vláda) a prováděcími (zejména úřednictvo), přejí si míti vysloven kategorický zákaz přechodu mezi jednotlivými druhy orgánů (Havelka). Chybují tím, že ideálem úředníka je jim jakýsi sterilisovaný typ, jenž je vzdálen touhám a vášním lidu, z něhož vyšel. Naopak, veřejná správa potřebuje charakterů a plně vyvinutých osobností, nemá-li propadnouti malicherné byrokratisaci. Tohle konstatování nám však nevádí, abychom neodsoudili, stejně jako to udělali někteří druzí, okolnost, že právní řád poskytuje na přechod z jedné skupiny do druhé přímo bonifikace; bylo by nám naopak sympatické podstatné znesnadnění návratu člena Národního shromáždění nebo vlády do zaměstnaneckého kádru. Víтали bychom dokonce diskusi o vhodné formulaci, která by znemožnila státnímu zaměstnanci přijímatí v politických stranách vedoucí funkce. Na přechod opačný (z politických stran do zaměstnaneckého kádru) nutno pamatovati při úpravě podmínek pro přijetí a ustanovení. Organicky by sem patřilo také utvoření takové skutkové podstaty disciplinárního práva, jež by postihovala aktivní účast v politických stranách a kroužcích, sledujících protistátní činnost.

Avšak na druhé straně nelze uspořádati poměry tak, aby ministr byl ve svém resortu jako episcopus in partibus infidelium. On nese ústavní odpovědnost za stav věcí

v resortu, musí mu tedy býti ponechána možnost rozsáhlé ingerence. Nutno si přiznati, že princip neseaditelnosti úředníka protíví se demokratickému cítění, hověla by mu spíše instituce zaměstnanců volených nebo čestných funkcí, o kterémžto řešení však pro naprosté selhávání v praxi nemůže býti ani řeči. Než bylo by na pováženou hýbati základním kamenem služebního práva, utvrzeného zkušenostmi dvou století. Také by se to protivilo zřejmě hledisku, které jsme uznali nahoře za správné. V žádném případě nemůže se zakotvení ministrovo v resortu omeziti na jeho osobu. Měl by míti k ruce kroužek, byť minimální, sobě oddaných lidí, jimiž by mohl disponovati podle libosti. Dotýkáme se instituce t. zv. politických úředníků (které možno kdykoli dáti do dočasné výslužby), jichž s prospěchem užívají jiné demokracie. U nás by političtí úředníci mohli snad nastoupiti na vůdčí místa t. zv. ministerských presidií. Netřeba dále skrývati, že dnešní náplň subjektivních práv je zhusta vážnou překážkou, aby bylo přiměřeně obsazeno vedoucí místo, z čehož vzházejí pro stát nemalé školy. Soudíme, že by se dalo uvažovati o průlom u zásady neseaditelnosti, pokud běží o nejvyšší místa s tou arci podmínkou, že by nezpůsobnost byla konstatována objektivně a rozhodování vloženo do rukou nestranné instituce. Rovněž na principu nepřezkoumatelnosti služebního příkazu muselo by v zásadě býti setrváno; škodlivé krajnosti daly by se však odstraniti na příklad na ten způsob, že by rozkaz musel na požádání býti udělen písemně, že by zaměstnanci bylo přiznáno právo podati stížnost proti nezákonnému rozkazu, ba dokonce že by v takovém případě mohl odepřítí poslušnost, kdyby z provedení nezákonnosti měla vzniknouti vážná a neodčinitelná újma pro stát (ovšem pod risikem disciplinární odpovědnosti, kdyby tomu tak nebylo).

Nesmírně důležité je všecko to, co souvisí s pěstěním žádoucí ideologie státního zaměstnanectva. Netřeba obnovovati formu stavu, ale je nevyhnutelné podniknouti všecko, co by vštěpovalo, živilo a ochraňovalo jednotnou ideologii toho druhu, jak jsme ji dříve nastínili. Jestliže odmítáme stav, horujeme pro určité šlechtictví ducha, jako pro tmel státního zaměstnanectva. Aby byly zvýšeny chance tohoto druhu, nerozpakovali bychom se ani před restrikcí skupiny tím způsobem, že by z formy služebního poměru, jenž by se na ni vztahoval, byli vyloučeni státní zaměstnanci s nižšími výkony, zejména pak většina zaměstnanců hospodářských podniků státu (malá skupina může býti spíše elitou). Jinak nutno uložiti tady naléhavé úkoly výchově, která počíná už školou, úpravě pomůcek výcviku, trpělivému poučování (jinde pořádá stát kurzy pro vedoucí úředníky veřejné správy), zejména pak služebním přednostům, kteří mají vésti slovem i skutkem. Majíce na mysli onu ploskost pyramidy, o níž byla řeč, slibují si někteří velmi mnoho od instituce státních sekretářů, která by služební hierarchii organicky dovršila. Nedovršila by, nýbrž toliko zúžila, proto pokládáme naděje tohoto druhu za přehnané. Jinak však je na bíledni, že by působilo blahodárně ve směru jednoty smýšlení, kdyby nositelem tradice v určitém resortu byla vyhraněná osobnost státního sekretáře.

Končíce tyto úvahy, nenamlouváme si nikterak, že jsme své thema vyčerpali; zůstali na př. stranou všichni zaměstnanci jiných veřejnoprávních korporací. To ostatně nebylo ve zvolených mezích ani možné. Byť i se dá v leččems s námi nesouhlasiti, jsme nicméně přesvědčeni, že jsme posloužili dobré věci. Vyoralí jsme o brázdu více na poli téměř zanedbaném a byli bychom šťastni, kdyby tato nová brázda přivolala další oráče.